

Wojciech ŚWIĘCH

WALKA VÁCLAVA HAVLA O PRAWA CZŁOWIEKA PO 1989 ROKU

WSTĘP

Václav Havel (1936–2011) aktywnie angażował się w walkę z komunistycznym reżimem. Dzięki m.in. jego działalności doszło w 1989 roku do wydarzeń Aksamitnej Rewolucji, które w konsekwencji doprowadziły do obalenia w Czechosłowacji systemu tzw. demokracji ludowej oraz komunistycznych elit sprawujących władzę w kraju. Transformacja ustrojowa, w której uczestniczył jako prezydent Republiki Czeskiej (a wcześniej Czechosłowacji), pozwoliła dołączyć naszym południowym sąsiadom do grona krajów demokratycznych. Jednak jego walka o prawa człowieka nie zakończyła się wraz ze zmianami zachodzącymi w jego ojczyźnie. Havel był bez wątpienia nietuzinkową postacią, człowiekiem czynu. Można go krytykować i uważać za przedstawiciela artystycznego pięknoduchostwa oraz marzycielstwa, jednak jego aktywność musi robić wrażenie. Oczywiście zawsze można znaleźć przykłady pewnej niekonsekwencji w działaniu, ale patrząc na to, ile zdołał on uczynić dla praw człowieka, trudno nie być pod wrażeniem.

HAVEL W NOWEJ ROLI NA GLOBALNEJ SCENIE ŚWIATA

Dla Havla poszanowanie praw człowieka oznaczało respektowanie wolności jednostki oraz godności ludzkiej w wymiarze globalnym. Lepszy świat można bowiem zbudować jedynie poprzez sprawiedliwe postępowanie i szacunek wobec bliźnich. Jednak głoszona przez pierwszego pre-

zydenta Republiki Czeskiej potrzeba walki o prawa człowieka nie była wyłącznie czymś abstrakcyjnym. Przez niemal całe swoje życie, także po Aksamitnej Rewolucji, próbował on wspierać określone osoby oraz wybrane idee, które uważał za podstawowe dla funkcjonowania sprawiedliwego świata. Punktem wyjścia do działania eseisty były prawa człowieka zapisane w międzynarodowych konwencjach, ale również koncepcje przedstawione w dokumentach, które tworzył z innymi dysydentami w czasach konfrontacji z komunistycznym państwem.

Szczególną wagę przywiązywał on przede wszystkim do Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka uchwalonej w 1948 roku przez Zgromadzenie Ogólne ONZ¹. Uważał bowiem, że jest ona dokumentem, który nie opiera się na wzorach jednej kultury i cywilizacji, a stanowi raczej wzór uniwersalnych wartości. Z tego powodu głosił, iż wspomniana Deklaracja stanowi zbiór zasad, będący podstawą do zgodnego współistnienia rodzaju ludzkiego. Jej tekst należy również potraktować jako punkt wyjścia do określenia kolejnych reguł zapewniających wspólne oraz godne współżycie narodów z całego świata. Havel stwierdził, że konwencja odzwierciedla uniwersalne normy, które winny być stosowane w rzeczywistości. Wierzył, że dokument ten może stanowić skuteczne narzędzie w walce o lepszy świat: „mówiąc najprościej: wszyscy plujący na prawa człowieka, po uchwaleniu Deklaracji mają znacznie trudniejsze życie niż wcześniej”².

Havel próbował dostosować swoją działalność do zmieniającej się rzeczywistości i diagnozować współczesne problemy. Bez wątpienia rozszerzył swoje spektrum zainteresowań prawami człowieka. Zaczął się również zajmować rodzącymi się problemami związanymi z nowymi procesami w świecie. Głosił pogląd, że każda jednostka powinna odczuwać globalną, światową odpowiedzialność. Uważał bowiem, że obowiązkiem istoty ludzkiej jest tolerancja różnych cywilizacji i religii oraz dbanie o powszechne prawa człowieka w każdym zakątku świata, o czym świadczą jego słowa: „wierzę, że człowiek nie należy do swojego państwa lub imperium. Myślę, że my wszyscy, jako członkowie ludzkiej rodziny, jesteśmy jednym wielkim społeczeństwem. Tym bardziej teraz,

¹ Por. V. Havel, *Zmieniać świat. Eseje polityczne*, Warszawa 2012, s. 164–170.

² V. Havel, 50. výročí Všeobecné deklarace lidských práv, Genewa 16.03.1998. Strona internetowa Biblioteki Václava Havla http://archive.vaclavhavel-library.org/Functions/download_binary.php?id=124815 (dostęp – 06.06.2016).

kiedy wchodzimy w erę jednej globalnej cywilizacji. Sądzę, iż nikomu z nas nie może być obojętne to, co dzieje się z kimś innym, nawet w odległym zakątku świata. Nie możemy tolerować państwa – chociażby było ono potężne – ciemniącego człowieka i ograniczającego jego wolność oraz prawa”³.

Można powiedzieć, iż w pewnym sensie czeski filozof po 1989 roku w dalszym ciągu walczył ze strukturami państwowymi, choć niedokładnie w takim samym wymiarze jak wcześniej, o czym świadczą jego słowa z 2000 roku: „nie jestem przeciwko instytucji państwa jako takiej. Mówię tylko, iż w rzeczywistości jest wartość, która stoi wyżej niż państwo. Jest nią człowieczeństwo. Państwo ma służyć ludziom, a nie na odwrót. Jeżeli osoba służy własnemu państwu, to powinna to robić tylko do tego stopnia, aby mogło ono dobrze zaopiekować się swoimi wszystkimi obywatelami. Prawa człowieka znajdują się wyżej w hierarchii niż prawa państwa. Wolności ludzkie stanowią wyższą wartość niż suwerenność państwa. Z punktu widzenia prawa międzynarodowego zapisy, które chronią istotę ludzką, powinny mieć pierwszeństwo przed tymi zabezpieczającymi państwo”⁴.

Zdaniem Havla państwa powinny stopniowo rezygnować w polityce zagranicznej z nadrzędnej wartości, jaką jest interes narodowy. Dzieli on bowiem społeczność międzynarodową. Tymczasem należy dążyć do jedności i wznieść się na wyższy poziom niż interesy narodowe, aby na pierwszym planie znalazły się wartości, które my wszyscy wyznajemy. Z powodu swoich poglądów był on często nierozumiany we własnej ojczyźnie, gdzie jego działania oceniano negatywnie.

Dzięki Havlowi Republika Czeska zyskała na arenie międzynarodowej reputację państwa walczącego o prawa człowieka, choć nie zaliczała się ona nigdy do głównych graczy polityki zagranicznej. Nasi południowi sąsiedzi zawdzięczają to swojemu prezydentowi, który głosił, iż kryzys współczesnego świata ma charakter globalny, więc nie można skutecznie i trwale rozwiązywać palących kwestii jedynie w ramach pewnych ograniczonych obszarów geograficznych lub politycznych.

³ Cytat za: V. Havel, *Předmluva*, (w:) *Kompas: Manuál pro výchovu mládeže k lidským právům*, red. P. Brander i in., Praha 2006, s. 10 (tłumaczenie własne z języka czeskiego).

⁴ Cytat za: V. Havel, *Sovereignty Bound*, 05.03.2000. Strona internetowa Project Syndicate. The World's Opinion Page: <https://www.project-syndicate.org/commentary/sovereignty-bound?barrier=true> (dostęp – 01.06.2016) (tłumaczenie własne z języka angielskiego).

Havel działał więc w wymiarze ogólnoswiatowym zgodnie z własnymi przekonaniami i sumieniem. Jego nazwisko wiąże się z moralnością i ideą globalnej odpowiedzialności w codziennym działaniu. W swoich pracach często nawiązywał do koncepcji jedności w różnorodności, która odnosi się do kwestii ochrony tożsamości, wolności religii, kultur, narodów oraz cywilizacji⁵. Jednocześnie starał się znaleźć sposób na określenie zbioru uniwersalnych zasad moralnych i duchowych, które mogłyby być podstawą do zgodnego współistnienia. Był przekonany, iż „współczesne pojęcie praw człowieka wprawdzie ma postać daną przez obecną cywilizacyjną sytuację, ale zbiór wartości oraz imperatywów tkwi korzeniami w czymś innym, bardzo silnym i wewnętrznie głębokim, w zasadzie archetypowym doświadczeniu człowieka ze światem oraz samym sobą w nim”⁶. Prawa człowieka uznawał zatem za coś uniwersalnego i bronił ich przy każdej nadarzającej się okazji.

Swojej działalności nie rozważał w kontekście wąskich interesów narodowych Republiki Czeskiej, co stawiało go niejednokrotnie w opozycji do innych ośrodków władzy istniejących w kraju. Jednak bez ogródek mówił, że kwestie związane z respektowaniem praw człowieka nie mogą być odsuwane na drugi, bądź nawet trzeci tor, tylko z tego powodu, iż ich poruszanie jest nieestosowne i niebezpieczne politycznie we wzajemnych relacjach. Podczas swoich międzynarodowych wystąpień nie omieszczał więc piętnować krajów i reżimów za ich sposób rządzenia, niespektu-jący zasad wolności oraz porządku demokratycznego. Otwarcie głosił, że masowego łamania podstawowych praw człowieka, w tym prawa do życia, nie można uzasadniać państwowymi i narodowymi interesami. Zwracał uwagę na ludobójstwo w Rwandzie, przemoc w Czeczenii, Bośni i Hercegowinie, czy na niewłaściwą sytuację w Tybecie, Korei Północnej, Birmie, Kosowie oraz na Kubie i Białorusi⁷. Nie zamykał oczu na problemy tam istniejące, choć mógł przecież uznać, iż jego życiowa misja, tj. obalenie komunistycznego reżimu w Czechosłowacji, została zakończona sukcesem. Zresztą podejście Havla do ochrony praw człowieka najlepiej

⁵ V. Havel, *Toward a Civil Society. Selected speeches and writings 1990–1994*, Praha 1995, s. 240.

⁶ Cytat za: V. Havel, *Projev prezidenta republiky Václava Havla při slavnostním otevření Paláce lidských práv* 29.06.1995, Strasburg. Strona internetowa Biblioteki Václava Havla: http://archive.vaclavhavel-library.org/Functions/download_binary.php?id=12466 (dostęp – 1.06.2016) (tłumaczenie własne z języka czeskiego).

⁷ V. Havel, *50. výročí...*

charakteryzuje jego wypowiedź z 2003 roku dla dziennika „Lidové noviny”, tuż przed końcem drugiej kadencji we funkcji prezydenta Republiki Czeskiej: „oczywiście, że będę się angażował w sprawy publiczne, gdyż to wynika z mojego charakteru. Robiłem to zawsze, niezależnie od tego, czy byłem prezydentem, czy też nie. Będę komentował sprawy istotne, nie każdą drobnostkę, zwłaszcza nie na krajowej scenie. Stwierdziłem, że wypada mi się zająć i zabierać głos w kwestiach praw człowieka”⁸.

HAVEL AKTYWNYM AKTOREM W WALCE O PRAWA CZŁOWIEKA

Havel potrafił wykorzystać swój uznany na całym świecie autorytet, który zdobył w okresie walki z komunistycznym reżimem. Dzięki szacunkowi, jakim się cieszył, starał się skutecznie przypominać o bezprawnie pozbawionych wolności więźniach politycznych. Ponadto na arenie międzynarodowej zwracał uwagę na obrońców praw człowieka, niekiedy w odległych zakątkach świata. Jego działalność miała na celu przede wszystkim zdobycie jak największego poparcia i dowodów solidarności dla prześladowanych jednostek, które toczą walkę o wolność oraz prawa człowieka. Był przekonany, iż jest to jego obowiązek, gdyż „każdy nowoczesny wolnomyślny człowiek czuje albo przynajmniej powinien czuć solidarność z tymi, którym uniemożliwiono życie w ojczyźnie lub choćby swobodne spotkanie z osobami muszącymi w niej mieszkać w ciągłym strachu i niemogącymi normalnie opuścić kraju, tak aby do niego znowu powrócić”⁹.

Warto wspomnieć, iż Havel zawsze dbał o to, aby zaproszenia na międzynarodowe spotkania i konferencje otrzymywały również osoby, które nie będą w stanie przyjechać z powodu prześladowań. Z własnego doświadczenia życiowego wiedział przecież, jak istotne jest to, żeby interesować się ludźmi, którzy są więzieni bądź choćby nachodzeni przez służby bezpieczeństwa. Mieli oni bowiem świadomość, że społeczność

⁸ V. Havel, *Můj vězeňský syndrom*. Rozmowę przeprowadziła P. Šustrová, „Lidové noviny” 15.11.2003. Oficjalna strona internetowa Václava Havla: http://www.vaclavhavel.cz/showtrans.php?cat=rozhovory&val=1134_rozhovory.html&typ=HTML (dostęp – 03.06.2016).

⁹ Cytat za: V. Havel, *Projev prezidenta republiky Václava Havla na Florida International University*, Miami, Floryda, 23.09.2002. Strona internetowa Biblioteki Václava Havla: http://archive.vaclavhavel-library.org/Functions/download_binary.php?id=125031 (dostęp – 01.06.2016) (tłumaczenie własne z języka czeskiego).

międzynarodowa o nich pamięta, co bez wątpienia wzmacniało ich pozycję wobec reżimów.

W tym kontekście należy wspomnieć o zaangażowaniu Havla w sprawę Birmy. Pierwszy prezydent Republiki Czeskiej przez długie lata wspierał działaczkę polityczną Aung San Suu Kyi i związaną z nią Narodową Ligę na rzecz Demokracji (NLD). Birmańska opozycjonistka, walcząca o prawa człowieka, przez ponad 15 lat przebywała w areszcie domowym (w latach 1989–1995 oraz 2000–2010, z przerwą od maja 2002 do maja 2003 roku)¹⁰. Liderka NLD na wniosek właśnie Havla została w 1991 roku laureatką Pokojowej Nagrody Nobla. Jak się po wielu latach okazało, Havel zrezygnował wówczas z nominacji do tej prestiżowej nagrody i na swoje miejsce zaproponował Aung San Suu Kyi¹¹.

Przez kilkanaście lat był sojusznikiem birmańskiej opozycjonistki w boju o demokrację w jej ojczyźnie. Pochwalał jej postawę, czemu dał wyraz w przedmowie do czeskiego wydania książki Aung San Suu Kyi pt. *Osvobození od strachu*, gdzie stwierdził, iż jest ona „jedynym właściwym adresatem tej nagrody (Nobla). Zawsze wyrażała się jasno i logicznie. Żyła wprawdzie w areszcie domowym, jednak nie dała się uciszyć nawet propozycją opuszczenia na zawsze ojczyzny. Jest wybitnym przykładem siły bezsilnych. Był to dla mnie zaszczyt przedłożyć jej kandydaturę do Pokojowej Nagrody Nobla. Teraz mogę się przyłączyć do tych, którzy oklaskują jej wybór”¹².

Havel wsparł w 2002 roku kampanię Amnesty International na rzecz uwolnienia noblistki¹³. O birmańskiej działaczce Havel także trzy lata później, przy okazji jej 60. urodzin. Napisał wówczas artykuł do amery-

¹⁰ *A biography of Aung San Suu Kyi*, strona internetowa organizacji Burma Campaign UK for Human Rights, Democracy & Development in Burma: <http://burmacampaign.org.uk/about-burma/a-biography-of-aung-san-suu-kyi> (dostęp – 6.06.2016).

¹¹ *Havel odmítl nominaci, proto mám Nobelovu cenu, řekla Su Tjij v Praze*, 15.09.2013. Portal internetowy dziennika „Lidové noviny”: http://www.lidovky.cz/havel-odmitl-nominaci-proto-mam-nobelovu-cenu-rekla-barmska-disidentka-1m6-/zpravy-domov.aspx?c=A130915_201918_In_domov_jzl (dostęp – 6.06.2016).

¹² Cytat za: V. Havel, *Předmluva*, (w:) A.S.S. Kyi, *Osvobození od strachu*, Praha 1997. Strona internetowa Biblioteki Václava Havla: <http://archive.vaclavhavel-library.org/viewArchive.php?q=Su+%C5%A4ij+%&docYear=1997&itemDetail=20884> (dostęp – 6.06.2016) (tłumaczenie własne z języka czeskiego).

¹³ V. Havel, *Prohlášení prezidenta republiky Václava Havla k situaci v Barmě*, 18.12.2002. Strona internetowa internetowa Biblioteki Václava Havla http://archive.vaclavhavel-library.org/Functions/download_binary.php?id=166660 (dostęp – 6.06.2016).

kańskiego dziennika „The Washington Post” pt. *A Rose for the Unfree*, w którym stwierdził, że chciałby się spotkać z Aung San Suu Kyi, aby jej wręczyć różę. Był to oczywiście pretekst, żeby przypomnieć światu o uwięzionej opozycjonistce oraz sytuacji w jej ojczyźnie. Czeski filozof był bowiem przekonany, że warto wywierać presję na wojskowy reżim i przekonać go do uwolnienia Aung San Suu Kyi oraz innych więźniów politycznych. Ponadto odrzucał argument Birmy, iż kwestie związane z prawami człowieka są jej wewnętrzną sprawą, gdyż przypominało mu to stanowisko władz komunistycznej Czechosłowacji. Jednak mimo wszystko był optymistą i przekonywał, iż zmiany w tym azjatyckim kraju są możliwe pod warunkiem wywierania presji na władze przez ONZ¹⁴.

Pod koniec 2010 roku w Birmie zaplanowano pierwsze od dwudziestu lat powszechne wybory. Václav Havel przestrzegał społeczność międzynarodową przed juntą wojskową. Stwierdził wówczas, że generałowie winni być rozliczani nie ze słów i obietnic, a z konkretnych działań. Zwrócił bowiem uwagę, iż pomimo zapowiedzi wyborów, pozbawionych wolności jest nadal ponad dwa tysiące więźniów politycznych. Ponadto podkreślił, iż wielu z nich jest torturowanych i przetrzymywanych w bardzo złych warunkach, a poza tym odmawia im się pomocy medycznej.

Niepokoili go również inne kwestie, m.in. ataki wojska oraz sił policyjnych na mniejszości etniczne, których ofiarami padała ludność cywilna, w tym dzieci. Ponadto zdaniem Havla władza nie zrezygnowała z cenzurowania mediów, a Narodowa Liga na rzecz Demokracji miała problemy ze startem w planowanych wyborach. W takiej sytuacji, jak stwierdził czeski filozof, trudno powiedzieć, aby istniały warunki do przeprowadzenia wolnych wyborów. Spodziewał się, iż zapowiadany proces demokratyzacji będzie iluzją przeprowadzoną przez osoby lojalne wobec reżimu, które zastosują się do sugestii generałów. Zaapelował zatem do Zgromadzenia Ogólnego ONZ o ustanowienie Komisji śledczej ds. zbrodni wojennych i przeciwko ludzkości w Birmie. Zalecał też, żeby Rada Bezpieczeństwa ONZ wprowadziła embargo na broń dla birmańskiego państwa¹⁵.

¹⁴ V. Havel, *A Rose for the 'Unfree'*, „The Washington Post” 15.06.2005. Strona internetowa Biblioteki Václava Havla: http://archive.vaclavhavel-library.org/Functions/download_binary.php?id=147352 (dostęp – 6.06.2016).

¹⁵ V. Havel, *Burma's Democratic Charade*, 28.09.2010. Strona internetowa Project Syndicate. The World's Opinion Page: <https://www.project-syndicate.org/commentary/burma-s-democratic-charade> (dostęp – 6.06.2016).

Havel ma również swój udział w przyznaniu Pokojowej Nagrody Nobla w 2010 roku chińskiemu działaczowi, Liu Xiaobo. W 2008 roku, w 60. rocznicę uchwalenia Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, w Chinach opublikowano Kartę 08, wzorowaną na czechosłowackiej Karcie 77. Manifest podpisały wówczas 303 osoby, wśród nich byli chińscy działacze, prawnicy, wykładowcy, byli urzędnicy państwowi, robotnicy, a nawet chłopci. Sygnatariusze Karty 08 wezwali m.in. do ustanowienia konstytucyjnych rządów oraz respektowania praw człowieka. Liu Xiaobo odegrał kluczową rolę w przygotowaniu manifestu. Podobnie jak wielu sygnatariuszy dokumentu, znalazł się w więzieniu, a w 2009 roku został skazany na jedenaście lat pozbawienia wolności za swoją działalność¹⁶.

Pierwszy prezydent Republiki Czeskiej praktycznie przez cały 2010 rok był aktywny w mediach, gdzie prowadził kampanię na rzecz byłego wykładowcy uniwersyteckiego. W styczniu razem z ponad 50 sygnatariuszami i zwolennikami Karty 77 wystosował do władz Chin otwarty list protestacyjny, w którym żądano wypuszczenia na wolność Xiaobo: „nie powtarzajcie tego, co działo się w naszym kraju przed 33 laty. Zatem nie prześladowajcie bojowników o prawa człowieka, za których postulatami przemawiają prawne oraz międzynarodowe fakty, co dotyczy przede wszystkim pana Liu, skazanego na 11 lat więzienia”¹⁷. Akcja, w której Havel brał wówczas udział, doprowadziła do tego, że ówczesny szef rządu Republiki Czeskiej zażądał od wicepremiera, aby zajął się sprawą dysydenta z Państwa Środka. Zasugerowano również, że do ministerstwa spraw zagranicznych zostanie wezwany na rozmowę ambasador Chin w Pradze¹⁸.

Ponadto we wrześniu 2010 roku Havel wraz z Daną Němcovą i Václavem Malým zaapelował na łamach amerykańskiego dziennika „The New York Times” do Komisji Noblowskiej o przyznanie nagrody dysydentowi z Państwa Środka. Autorzy tekstu przekonywali, iż wyróżnienie

¹⁶ V. Havel, D. Němcová, V. Malý, *A Nobel Prize for a Chinese Disident*, „The New York Times”, 20.09.2010. Strona internetowa Biblioteki Václava Havla http://archive.vaclavhavel-library.org/Functions/download_binary.php?id=147465 (dostęp – 6.06.2016).

¹⁷ Cytat za: *Havel chtěl na čínské ambasádě předat dopis, nikdo neotevřel*, 06.01.2010. Strona internetowa Czeskiej Telewizji: <http://www.ceska televize.cz/ct24/ct24/domaci/1363429-havel-chtel-na-cinske-ambasade-predat-dopis-nikdo-neotevrel> (dostęp – 6.06.2016) (tłumaczenie własne z języka czeskiego).

¹⁸ Ibidem.

dla Xiaobo byłoby „sygnałem zarówno dla Liu, jak i dla rządu w Pekinie, że wiele osób w Chinach, ale także na całym świecie, solidaryzuje się z dysydem oraz jego niezachwianą wizją wolności i praw człowieka dla 1,3 miliarda Chińczyków”¹⁹. Pod koniec roku Havlowski nie pozostało nic innego, jak tylko złożyć Xiaobo gratulacje z powodu otrzymania prestiżowej nagrody.

Havla łączyły także przyjacielskie stosunki z duchowym przywódcą Tybetańczyków. Ku ogromnemu niezadowoleniu Chin, Jego Świątobliwość XIV Dalajlama był wielokrotnie goszczony w Republice Czeskiej przez oficjalne władze. Havel nie ukrywał, iż jest wielkim orędownikiem praw tybetańskiego ludu do wolności oraz sprawiedliwego traktowania. Nie dał się zastraszyć chińskiemu reżimowi i konsekwentnie demonstrował swoją solidarność z Tybetańczykami. Był zwolennikiem dialogu z rządem w Pekinie w sprawie autonomii dla Tybetu. Jednak kiedy w marcu 2008 roku chińska armia i policja brutalnie stłumiły pokojowe protesty buddyjskich mnichów, reakcja Havla była zdecydowana. Był on współautorem oświadczenia, w którym zaapelowano do społeczności międzynarodowej (ONZ, UE, ASEAN, indywidualnych państw), aby użyła wszelkich dostępnych środków w celu wywarcia presji na rząd w Pekinie. Od chińskich władz oczekiwano ponadto, że wszystkie osoby, które pokojowo żądały respektowania gwarantowanych każdego praw człowieka, zostaną wypuszczone na wolność. Obawiano się bowiem, iż osobom pozbawionym wolności grożą tortury i niesprawiedliwe procesy. Chiny zachęcano także do konstruktywnego dialogu z przedstawicielami tybetańskiego narodu²⁰.

W kwestiach praw człowieka Havel nie uznawał kompromisów. Z tego powodu, kiedy Barack Obama w październiku 2009 roku nie spotkał się z Dalajlamą, który przebywał z wizytą w Stanach Zjednoczonych, był wyraźnie wzburzony, gdyż uważał, iż w ten sposób interesy gospodarcze uzyskiwały prymat nad prawami człowieka. Amerykańskiemu prezydentowi rozmowa z przywódcą Tybetańczyków była nie na rękę, ponieważ już w kolejnym miesiącu miał udać się z wizytą do Chin. Odpowiednio skomentował to: „jeśli świeżo upieczony laureat Pokojowej Nagrody Nobla

¹⁹ Cytat za: V. Havel, D. Němcová, V. Malý, *op. cit.* (tłumaczenie własne z języka angielskiego).

²⁰ *A Statement on Situation in Tibet*. 21.03.2008. Strona internetowa Fundacji Forum 2000: <http://www.forum2000.cz/en/about-us/news-archive/detail/a-statement-on-situation-in-tibet/?wWGoVWldXQVBFFm8=220> (dostęp – 6.06.2016).

odkłada spotkanie po wizycie w Chinach kontynentalnych, to idzie na mały i dyskretny kompromis, który ma być może pewną logikę”²¹.

Havel otwarcie krytykował Chiny również w związku z letnimi igrzyskami olimpijskimi. Przyznanie tej imprezy Pekinowi było związane z obietnicą miejscowego rządu, że postara się o widoczny postęp w kwestii respektowania podstawowych praw człowieka. Havel, wraz z kilkoma innymi czeskimi politykami, w lipcu 2008 roku podpisał się pod otwartym listem skierowanym do Międzynarodowego Komitetu Olimpijskiego. Sygnatariusze tego dokumentu podkreślili, że jednym z zasadniczych celów olimpizmu jest postawienie sportu w służbie harmonijnego rozwoju człowieka, z wizją pokojowo nastawionego społeczeństwa, zainteresowanego poszanowaniem ludzkiej godności. W związku z powyższym stwierdzono, że „jest konieczne, żeby wszyscy olimpijczycy dowiedzieli się o prawdziwej sytuacji w Chinach i mogli w zgodzie ze swoim sumieniem swobodnie kiedykolwiek oraz gdziekolwiek zwracać uwagę na przypadki łamania praw człowieka”²². Havel i inne osoby podpisane pod listem nie zgodziły się z interpretacją Karty Olimpijskiej, zmierzającą do tego, aby dyskusje na temat praw człowieka były uznane za temat polityczny, niepożądany w trakcie imprezy: „mówienie o prawach człowieka nie jest polityką; tylko autorytarne i totalitarne reżimy próbują przekonać, że jest inaczej. Mówienie o prawach człowieka jest obowiązkiem”²³. Dlatego też czeski filozof otwarcie zachęcał wszystkich uczestników letnich igrzysk olimpijskich w Pekinie, aby użyli oni swojego prawa do tego, by wesprzeć tych, którym chiński rząd, nawet na czas igrzysk, odmówił prawa do wolności.

Havel angażował się również w sprawy Ameryki Łacińskiej. Szczególną uwagę poświęcił on Kubie, do czego miał pewne powody. Jednak nie chodzi bynajmniej w tym wypadku o jakieś osobiste relacje z kubańskimi dysydentami. Zdaniem Havla reżim na Kubie jest bardzo podobny do tego, co doświadczyli Czesi i Słowacy przed Aksamitną Rewolucją.

²¹ Cytat za: *Havel krytykuje Obamę za odłożenie spotkania z dalajlamą*, 12.10.2009. Portal internetowy Centrum Studiów Polska – Azja (CSPA): <http://www.polska-azja.pl/2009/10/12/havel-krytykuje-obame-za-odlozenie-spotkania-z-dalajlama> (dostęp – 6.06.2016).

²² *Václav Havel, Desmond Tutu, MEPs call for human rights at Beijing Olympics*, 31.07.2008. Strona internetowa międzynarodowej organizacji Olympic Watch: <http://www.olympicwatch.org/news.php?id=124> (dostęp – 6.06.2016).

²³ Ibidem.

Zresztą trzeba wspomnieć, iż Havel przez wiele lat bacznie obserwował to, co działo się w tym środkowoamerykańskim kraju.

Warto wspomnieć, że stosunki kubańsko-czechosłowackie były bardzo napięte od lata 1990 roku. Wówczas to grupa Kubańczyków, szukając schronienia, wtargnęła do ambasady Czechosłowacji i wzięła za zakładników znajdujących się tam dyplomatów. W tym samym czasie inna grupa kubańskich obywateli okupowała rezydencję czechosłowackiego chargé d'affaires. Władze Kuby oskarżyły wtedy rząd w Pradze o prowokację. Należy nadmienić, iż opisane incydenty zostały poprzedzone wymianą listów między prezydentem Czechosłowacji, Václavem Havlem, a przywódcą Kuby, Fidelem Castro. Havel w swojej korespondencji domagał się wypuszczenia na wolność siedmiu – jego zdaniem niesłusznie oskarżonych – członków Demokratycznego Ruchu Integracji. W odpowiedzi Castro stwierdził, że inicjatywa Havla była „haniebną potwarzą” i przejawem „rażącego naruszenia suwerenności Kuby”²⁴.

Pierwszy prezydent Republiki Czeskiej przez wiele lat wspierał Oswaldo Payę (1952–2012). Ten kubański dysydent w 1998 roku założył Chrześcijański Ruch Wyzwolenia. Wbrew swojej nazwie jest to bezwyznaniowa organizacja polityczna, która walczy o prawa człowieka na Kubie. Payá podejmował również próbę wprowadzenia demokratycznych zmian poprzez inicjatywę pn. narodowy dialog, dzięki której tysiące Kubańczyków mogło dyskutować o wizji swojej ojczyzny w przyszłości²⁵. Havel dwukrotnie nominował Oswaldo Payę do Pokojowej Nagrody Nobla. Ponadto regularnie zapraszał polityka z Ameryki Środkowej do udziału w corocznych konferencjach Fundacji Forum 2000, jednak Kubańczyk nigdy nie skorzystał z zaproszenia, gdyż władze jego ojczyzny nie wydawały zgody na opuszczenie przez niego kraju.

Na wiosnę 2003 roku komunistyczny reżim na Kubie dokonał masowych aresztowań. Krótco po tych wydarzeniach, w lipcu tego samego roku w Madrycie odbyła się konferencja pn. „Towards Democracy in Cuba”, w której uczestniczył także Havel. Czeski filozof wezwał wów-

²⁴ *Czech Republic, Cuba – Former Friends, Now Opponents over Human Rights*. Strona internetowa CubaNet Noticias: <http://www.cubanet.org/htdocs/CNews/y00/apr00/21e17.htm> (dostęp – 6.06.2016).

²⁵ *Cuban Dissident Oswaldo José Payá Sardiñas Died*, 23.07.2012. Strona internetowa Fundacji Forum 2000: <http://www.forum2000.cz/en/about-us/news-archive/detail/cuban-dissident-oswaldo-jose-paya-sardi--as-died/?wWGoVWldXQVBFFm8=30> (dostęp – 6.06.2016).

czas państwa świata do wspierania tych, którzy bez użycia siły walczą o demokratyczny ustrój na Kubie. Postulował ponadto uniezależnienie ruchu dysydenckiego od uchodźców oraz wsparcia finansowego i dyplomatycznego głównie ze strony rządu Stanów Zjednoczonych. Konsekwencją spotkania w stolicy Hiszpanii było więc powstanie Europejskiego Funduszu na Rzecz Wsparcia Demokracji na Kubie²⁶.

Z inicjatywy Havla we wrześniu 2003 roku został powołany do życia Międzynarodowy Komitet na Rzecz Demokracji na Kubie (ICDC). Był on odpowiedzią na brutalne rozprawienie się komunistycznego reżimu na wiosnę 2003 roku z kubańską opozycją. Dysydenci nawoływali bowiem do reform demokratycznych, wolności słowa oraz przestrzegania międzynarodowych umów dotyczących praw człowieka. Za namową pierwszego prezydenta Republiki Czeskiej w działalność ICDC zaangażowały się znane osobowości ze świata polityki, dyplomacji, a także intelektualisci z Europy, Stanów Zjednoczonych oraz Ameryki Łacińskiej (m.in. Madeleine Albright, José María Aznar, Árpád Göncz, Adam Michnik). Komitet ma na celu okazanie politycznej solidarności z demokratycznymi działaczami na Kubie oraz staranie się o finansowe wsparcie dla opozycji w tym środkowoamerykańskim państwie²⁷.

Wśród głównych celów ICDC wymieniono m.in.:

- promocję działań zmierzających do wsparcia kubańskich „więźniów sumienia” i ich rodzin,
- wsparcie i promocję „Projektu Varela”, czyli obywatelskiej inicjatywy ustawodawczej, domagającej się wprowadzenia na Kubie wolności słowa i zrzeszania się, uwolnienia więźniów politycznych, wprowadzenia swobód gospodarczych oraz przeprowadzenia wolnych wyborów,
- wprowadzenie różnych form wsparcia niezależnych dziennikarzy i działaczy na rzecz społeczeństwa obywatelskiego oraz pokojowo nastawionych opozycjonistów na Kubie,
- stworzenie międzynarodowej sieci organizacji pozarządowych, które wspierałyby ideę demokratyzacji kubańskiego państwa,

²⁶ T. Pštross, *Problematika lidských práv v české zahraniční politice*, (w:) *Zahraniční politika České republiky 1993–2004: úspěchy, problémy a perspektivy*, red. O. Pick, V. Handl, Praha 2004, s. 213.

²⁷ *International Committee for Democracy in Cuba (ICDC)*. Strona internetowa Międzynarodowego Komitetu na Rzecz Demokracji na Kubie (ICDC): <http://www.icd-cprague.org/index.php?id=10> (dostęp – 7.06.2016).

- stworzenie międzynarodowej grupy parlamentarzystów, którzy aktywnie wspieraliby demokrację na Kubie²⁸.

Aktywność Międzynarodowego Komitetu na Rzecz Demokracji na Kubie przejawiała się m.in. w takich działaniach, jak:

- nominacja kubańskich działaczy do Pokojowej Nagrody Nobla (tj. Oswaldo Payá, Raúl Rivero oraz Elias Biscet),
- wywieranie nieustannej presji na reżim w Hawanie, aby wypuścił na wolność więźniów politycznych i podjął otwarty dialog z opozycją,
- przygotowywanie i podawanie do publicznej wiadomości krytycznych analiz na temat wydarzeń na Kubie,
- przygotowywanie konferencji i seminariów na temat sytuacji na Kubie²⁹.

Havel, angażując się w kwestie praw człowieka na Kubie, po raz kolejny pokazał, iż nie uznaje żadnych wątpliwych kompromisów. Na początku 2005 roku otwarcie skrytykował politykę zbliżenia Unii Europejskiej z władzami w Hawanie. Czarę goryczy przelała deklaracja, że przedstawiciele kubańskiej opozycji nie będą zapraszani do ambasad krajów UE. Czeski filozof nie ukrywał, iż jest ogromnie zaskoczony takim postępowaniem: „nie mogę sobie przypomnieć żadnej sytuacji, kiedy Zachód lub jakaś jego instytucja (NATO, Wspólnoty Europejskie itd.) wydały publicznie prośbę, rekomendację, zarządzenie stwierdzające, że niektóre określone grupy niezależnie myślących ludzi – jakkolwiek zdefiniowanych – nie powinny być zapraszane na dyplomatyczne imprezy, przyjęcia lub uroczystości”³⁰. Gorzko skomentował, iż „jedna z najsilniejszych i najbardziej wpływowych instytucji demokratycznych na świecie – Unia Europejska – nie ma żadnych wyrzutów sumienia, publicznie obiecując kubańskiemu reżimowi, iż przywróci dyplomatyczny Apartheid”³¹. Według niego stanowi to dowód na to, że UE „tańczy jak zagra Fidel”³², ale niestety jest to przejaw krótkowzroczności.

²⁸ *ICDC Goals*. Strona internetowa Międzynarodowego Komitetu na Rzecz Demokracji na Kubie (ICDC): <http://www.icdcprague.org/index.php?id=11> (dostęp – 7.06.2016).

²⁹ Ibidem.

³⁰ Cytat za: V. Havel, *Appeasement Revisited*, 26.01.2005. Strona internetowa Project Syndicate. The World's Opinion Page: <https://www.project-syndicate.org/commentary/appeasement-revisited> (dostęp – 7.06.2016) (tłumaczenie własne z języka angielskiego).

³¹ Ibidem.

³² Ibidem.

Havel był również jednym z inicjatorów listu otwartego do Raúla Castro (zaraz po tym, jak przejął on faktycznie władzę w Hawanie po bracie Fidelu). Sygnatariusze dokumentu wyrazili zaniepokojenie ostatnimi zmianami w najwyższych organach państwa. Dokonały się one bowiem bez udziału kubańskich obywateli, którzy powinni przecież mieć prawo do wolnych wyborów. Jednocześnie Havel (wraz z innymi osobami, które podpisały list) stwierdził, iż Kuba jest obecnie jedynym państwem w Ameryce Łacińskiej, w którym narodowi odmówiono prawa do wykonywania suwerennej władzy poprzez wybory przedstawicieli politycznych³³.

Można byłoby przytoczyć jeszcze wiele przykładów aktywności Havela w walce o prawa człowieka w różnorodnych zakątkach świata. Był on bowiem bardzo aktywnym działaczem i starał się na każdym kroku wyrażać troskę o godność oraz swobodny rozwój człowieka. Czynił to nie tylko jako prezydent Czechosłowacji, a potem Republiki Czeskiej. Jeszcze jako głowa państwa założył w 1996 roku wraz japońskim filantropem Yōhei Sasakawą i laureatem Pokojowej Nagrody Nobla Eliem Wieselem Fundację Forum 2000. Celem tej organizacji pozarządowej jest przede wszystkim wspieranie praw człowieka. Jednak to nie było jego jedyne pole działalności. Jak już wcześniej zaznaczono, Havel był inicjatorem Międzynarodowego Komitetu na Rzecz Demokracji na Kubie (ICDC). Przy tej okazji można także wspomnieć o Fundacji Dagmar i Václava Havelów VIZE 97³⁴. Znajdował on też czas, żeby wspierać inne NGO-sy. W tym kontekście warto przywołać Amnesty International i jej kampanie na rzecz uwolnienia „więźniów sumienia”, do których się przyłączał.

Havel nie należał więc do intelektualistów, którzy swoją działalność ograniczali wyłącznie do przedstawiania własnych poglądów za pośrednictwem mediów lub wydawanych dzieł. Był człowiekiem czynu, który starał się poprzez zwiększenie potencjału organizacji pozarządowych stworzyć w wymiarze nie tylko krajowym, ale także globalnym prawdziwe społeczeństwo obywatelskie, respektujące podstawowe prawa człowieka. W walce o to nie obawiał się nikogo. Tocząc bój o lepszy świat, oparty na prawdzie i uniwersalnych wartościach, otwarcie krytykował rzą-

³³ *Václav Havel and other ICDC members send a letter to Raúl Castro*, 26.09.2006. Strona internetowa Międzynarodowego Komitetu na Rzecz Demokracji na Kubie (ICDC): http://www.icdcprague.org/download/documents/en/Press_release_-_ICDC_letter_to_Raul_Castro.pdf (dostęp – 7.06.2016).

³⁴ Por. stronę internetową Fundacji Dagmar i Václava Havelów VIZE 97: <http://www.vize.cz> (dostęp – 27.09.2016).

dy państw należących współcześnie do światowych mocarstw, a ponadto wszechwładne organizacje, którym nie szczędził nieraz gorzkich słów. Choć można mu zarzucić do pewnego stopnia brak spójności w działaniu, swoim entuzjazmem do działania dla dobra bliźnich potrafił zarazić wielu ludzi na całym świecie. Nie robił tego z całą pewnością dla osobistych nagród, czego dowodem jest to, iż sam niegdyś zrezygnował z nominacji do Pokojowej Nagrody Nobla na rzecz birmańskiej działaczki opozycji, Aung San Suu Kyi.

KRYTYKA DZIAŁALNOŚCI VÁCLAVA HAVLA

Trzeba podkreślić, że Havel był wysoko cenioną postacią niemal na całym świecie. Wystarczy wspomnieć, iż z powodu swojego zaangażowania w obronę praw człowieka, kilkakrotnie był wymieniany wśród kandydatów do Pokojowej Nagrody Nobla, choć nigdy ostatecznie jej nie otrzymał. Nie jest tajemnicą, że w pewnych okresach swojego życia był popularniejszy za granicą niż we własnej ojczyźnie. Według wielu opinii Havel pozostawił po sobie ogromne moralne i zarazem intelektualne dziedzictwo. Jednocześnie znajdował się on niejednokrotnie w ogniu ostrej krytyki, szczególnie za naszą południową granicą. Zresztą do tej pory, nawet po jego śmierci, ocena jego działalności wzbudza ogromne emocje.

Odmienne od Havla podejście w wielu sprawach reprezentował jego następca we funkcji prezydenta Republiki Czeskiej, tj. Václav Klaus. Uważał on bowiem np. kult praw człowieka, czyli „humanrightyzm”³⁵, za coś niebezpiecznego i fałszywego, gdyż w rzeczywistości prowadzi on przede wszystkim do uprawomocnienia się zachowań typowych dla mało licznych środowisk i grup społecznych³⁶.

Pierwszy prezydent Republiki Czeskiej jest często atakowany przez środowisko skupione wokół niezależnej gazety internetowej „Deník Referendum”. Bardzo krytyczny tekst na łamach tego czasopisma opublikował w grudniu 2012 roku Milan Hanyš, doktorant Wydziału Nauk Humanistycznych na Uniwersytecie Karola w Pradze. W artykule pt. *Den Václava Havla a zahraniční politika* zarzucił on swojemu rodakowi, że ten do końca życia pozostał w niewoli wizji dwubiegunowego świata. Jak stwierdził Hanyš, prawa człowieka są uniwersalne, więc przysługują wszystkim ludziom. Tymczasem w opinii doktoranta Havel interesował

³⁵ M. Bankowicz, *Dwóch Václavów Prezydentów*, „Arcana” 2013, nr 2, s. 78.

³⁶ Ibidem.

się ich przestrzeganiem tam, gdzie leżało to w interesie rządu w Waszyngtonie. Jako przykład dziennikarz podaje przypadek komunistycznej Kuby. Havel aktywnie zabiegał o wypuszczenie na wolność kubańskich więźniów politycznych. Jednak na tej samej wyspie, na terytorium Kuby dzierżawionym przez Stany Zjednoczone znajduje się przecież więzienie Guantanamo, w którym przetrzymuje się ludzi bez wyroku sądowego. Dla Hanyša stanowi to dowód na to, że działalność Havla cechowała się pewną selektywnością³⁷.

Zdaniem Vojtěcha Srnki pewną niekonsekwencję czeskiego prezydenta widać również w stosunku do Arabii Saudyjskiej. Próbą wykazania tego jest artykuł z 2014 roku pt. *Diskutujme o lidských právech v zahraniční politice* w „Deníku Referendum”. Autor wskazuje w nim, że Amnesty International wiele razy wykazywała, iż w kraju ze stolicą w Rijadzie dochodzi do poważnych naruszeń praw człowieka. Nie przeszkodziło to jednak prezydentowi naszych południowych sąsiadów udać się w 2001 roku z pierwszą wizytą do Arabii Saudyjskiej. Srnka jest przekonany, iż w tej sytuacji poświęcono prawa człowieka w imię interesów handlowych. W ciągu kolejnych lat wzrastał bowiem czeski eksport (w tym też broni) do państwa z Półwyspu Arabskiego³⁸.

Część środowisk miała za złe udział Havla w kampanii pn. „Friends of Israel Initiative”, dążącej do przeciwdziałania próbom delegitymizacji izraelskiego państwa i jego prawa do życia w pokoju w ramach bezpiecznych granic. W 2010 roku osoby z życia publicznego Republiki Czeskiej skupione w Międzynarodowym Ruchu Solidarności (IMS) wezwały go, aby nie używał swojego nazwiska do „wybielania” zbrodni wojennych oraz łamania praw człowieka przez Izrael. Zwrócili oni uwagę na to, że Palestyńczycy walczą o prawo do samostanowienia, gdyż izraelskie władze okupują ich ziemie, stosują politykę apartheidu, a ponadto uniemożliwiają powrót uchodźcom do domów³⁹.

³⁷ M. Hanyš, *Den Václava Havla a zahraniční politika*, „Deník Referendum”, 18.12.2012. Strona internetowa gazety „Deník Referendum”: <http://denikreferendum.cz/clanek/14572-den-vaclava-havla-a-zahranicni-politika> (dostęp – 7.06.2016).

³⁸ V. Srnka, *Diskutujme o lidských právech v zahraniční politice*, „Deník Referendum”, 06.11.2014. Strona internetowa gazety „Deník Referendum”: <http://denikreferendum.cz/clanek/19104-diskutujme-o-lidskych-pravech-v-zahranicni-politice> (dostęp – 7.06.2016).

³⁹ *Czech public figures call on Václav Havel: „Do not use your name to whitewash Israeli war crimes, human rights violation*, 28.09.2010. Strona internetowa USAC-BI U.S. Campaign for the Academic and Cultural Boycott of Israel: <http://www.usacbi.org>.

Ponad dekadę wcześniej ogromne kontrowersje za naszą południową granicą wzbudziło również zaangażowanie Havla w konflikt na Bałkanach. Od stycznia 1999 roku wielokrotnie wyrażał on swoje poparcie dla potencjalnej akcji NATO w Kosowie (nawet bez zgody ONZ). Uważał bowiem, iż jest ona uzasadniona względami humanitarnymi. Jego poglądy w tej sprawie różniły się często od tych prezentowanych oficjalnie przez czeski rząd oraz dyplomację. Jak stwierdził F. Stephen Larrabee z RAND Corporation (amerykańskiego think tanku i organizacji badawczej non-profit), „prezydent Havel był jednym z niewielu Czechów, którzy stanowczo i jednoznacznie poparli naloty. Stanowisko czeskiego rządu było wszak niejednoznaczne. Na początku wydawało się, iż władze w Pradze zdystansują się od operacji NATO, gdyż decyzję o rozpoczęciu bombardowań podjęto przed tym, jak Republika Czeska przystąpiła do sojuszu”⁴⁰. Krytycy czeskiego prezydenta zaczęli wtedy mówić o nim jako zwolenniku „humanitarnych bombardowań”⁴¹. Takie określenie miało stanowić pewną sprzeczność pomiędzy głoszonymi przez niego ideami wypływającymi z humanizmu, a poparciem dla działań wojennych. Jednak Havel twierdził, że w grę wchodziły wówczas podstawowe wartości, prawa człowieka, więc one były najważniejsze, a nie suwerenność Jugosławii. Ówczesnej postawy Havla próbuje bronić czeski socjolog Jan Jandourek, który wyjaśnia, iż celem podjętych przez NATO działań było obalenie Slobodana Miloševicia. Zdaniem naukowca jeżeli Zachód nie zdecydowałby się na interwencję, to uznano by to za przejaw hipokryzji i dowód na to, że o prawach człowieka jedynie się wiele mówi⁴².

Zresztą sam Havel nie ukrywał, z jakiego powodu popiera niekiedy interwencje zbrojne, które mogą się wydawać większym złem, prowadzącym do łamania praw człowieka na wielką skalę: „w najnowszej historii nasz kraj niejednokrotnie cierpiał z powodu polityki kapitulancstwa oraz ustępstw. Polityka appeasementu społeczności międzynarodowej umożli-

usacbi.org/2010/09/czech-public-figures-call-on-vaclav-havel-%E2%80%9Cdo-not-use-your-name-to-whitewash-israeli-war-crimes-human-rights-violations (dostęp – 11.06.2016).

⁴⁰ Cytat za: F.S. Larrabee, *NATO's Eastern Agenda in a New Strategic Era*, Santa Monica 2003, s. 28 (tłumaczenie własne z języka angielskiego).

⁴¹ J. Jandourek, *Mýty o tom, jak chtěl Havel humanitárně bombardovat*. 21.11.2014. Portal czeskiego tygodnika „Reflex”: <http://www.reflex.cz/clanek/komentare/60479/jan-jandourek-myty-o-tom-jak-htel-havel-humanitarne-bombardovat.html> (dostęp – 7.06.2016).

⁴² Ibidem.

liwiła Hitlerowi rozpoczęcie II wojny światowej. Nauczyliśmy się w ten sposób, że złu należy przeciwstawiać się już w jego zarodku”⁴³.

ZAKOŃCZENIE

Wydaje się, iż Václav Havel po upadku komunizmu z jeszcze większą mocą zaangażował się w walkę o prawa człowieka. Próbował na nie spojrzeć z szerszej perspektywy, biorąc pod uwagę procesy globalizacji i głosząc ideę wspięcia się na wyższy poziom niż interesy narodowe. Stawiało go to w nietypowej sytuacji, gdyż pełnił on przecież funkcję prezydenta Republiki Czeskiej. Jego życie i działalność są dowodem na to, że jedna osoba jest w stanie zrobić wiele w imię uniwersalnych wartości ludzkości. Liczba przedsięwzięć, w które był zaangażowany Havel, często jako ich główny inicjator, może robić wrażenie. Niekiedy były one kontrowersyjne, lecz działanie zawsze powoduje krytykę części opinii publicznej, co jest naturalną konsekwencją pluralizmu. Bez wątpienia Havel był jednostką wyróżniającą się o wiele większą wrażliwością niż jego otoczenie. Jednak jakby wyglądał świat, gdyby wśród nas nie było osób o ponadprzeciętnej empatii?

BIBLIOGRAFIA:

1. A biography of Aung San Suu Kyi, Strona internetowa organizacji Burma Campaign UK for Human Rights, Democracy & Development in Burma: <http://burmacampaign.org.uk/about-burma/a-biography-of-aung-san-suu-kyi> (dostęp – 6.06.2016).
2. A Statement on Situation in Tibet. 21.03.2008. Strona internetowa Fundacji Forum 2000: <http://www.forum2000.cz/en/about-us/news-archive/detail/a-statement-on-situation-in-tibet/?wWGoVWldXQVBFFm8=220> (dostęp – 6.06.2016).
3. Bankowicz Marek, Dwóch Václavów Prezydentów, „Arcana” 2013 nr 2.
4. Brander Patricia i in. (red.), Kompas: Manuál pro výchovu mládeže k lidským právům, Praha 2006.
5. Cuban Dissident Oswaldo José Payá Sardiñas Died, 23.07.2012. Strona internetowa Fundacji Forum 2000: <http://www.forum2000.cz/en/about-us/news-archive/detail/cuban-dissident-oswaldo-jose-paya-sardi--as-died/?wWGoVWldXQVBFFm8=30> (dostęp – 6.06.2016).
6. Czech public figures call on Václav Havel: „Do not use your name to whitewash Israeli war crimes, human rights violation, 28.09.2010. Strona internetowa USAC-BI U.S. Campaign for the Academic and Cultural Boycott of Israel: <http://www.>

⁴³ Cytat za: V. Havel, *Rozhovor prezidenta republiky Václava Havla pro deníky ve Spojených arabských emirátech*, 15.01.2001. Strona internetowa Biblioteki Václava Havla http://archive.vaclavhavel-library.org/Functions/download_binary.php?id=155715 (dostęp – 11.06.2016) (tłumaczenie własne z języka czeskiego).

- usacbi.org/2010/09/czech-public-figures-call-on-vaclav-havel-%E2%80%9Cdo-not-use-your-name-to-whitewash-israeli-war-crimes-human-rights-violations (dostup – 11.06.2016).
7. Czech Republic, Cuba – Former Friends, Now Opponents over Human Rights. Strona internetowa CubaNet Noticias: <http://www.cubanet.org/htdocs/CNews/y00/apr00/21e17.htm> (dostup – 6.06.2016).
 8. Hanyš Milan, Den Václava Havla a zahraniční politika, „Deník Referendum”, 18.12.2012. Strona internetowa gazety „Deník Referendum”: <http://denikreferendum.cz/clanek/14572-den-vaclava-havla-a-zahranicni-politika> (dostup – 7.06.2016).
 9. Havel chtěl na čínské ambasádě předat dopis, nikdo neotevřel, 06.01.2010. Strona internetowa Czeskiej Telewizji <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/ct24/domaci/1363429-havel-chtel-na-cinske-ambasade-predat-dopis-nikdo-neotevrel> (dostup – 6.06.2016).
 10. Havel krytykuje Obamę za odłożenie spotkania z dalajlamą, 12.10.2009. Portal internetowy Centrum Studiów Polska – Azja (CSPA): <http://www.polska-azja.pl/2009/10/12/havel-krytykuje-obame-za-odlozenie-spotkania-z-dalajlama> (dostup – 6.06.2016).
 11. Havel odmítl nominaci, proto mám Nobelovu cenu, řekla Su Ťij v Praze, 15.09.2013. Portal internetowy dziennika „Lidové noviny”: http://www.lidovky.cz/havel-odmitl-nominaci-proto-mam-nobelovu-cenu-rekla-barmaska-disidentka-1m6-/zpravy-domov.aspx?c=A130915_201918_ln_domov_jzl (dostup – 6.06.2016).
 12. Havel Václav, Appeasement Revisited, 26.01.2005. Strona internetowa Project Syndicate. The World’s Opinion Page: <https://www.project-syndicate.org/commentary/appeasement-revisited> (dostup – 7.06.2016).
 13. Havel Václav, A Rose for the ‘Unfree’, „The Washington Post” 15.06.2005. Strona internetowa Biblioteki Václava Havla: http://archive.vaclavhavel-library.org/Functions/download_binary.php?id=147352 (dostup – 6.06.2016).
 14. Havel Václav, 50. výročí Všeobecné deklarace lidských práv, Genewa 16.03.1998. Strona internetowa Biblioteki Václava Havla: http://archive.vaclavhavel-library.org/Functions/download_binary.php?id=124815 (dostup – 6.06.2016).
 15. Havel Václav, Burma’s Democratic Charade, 28.09.2010. Strona internetowa Project Syndicate. The World’s Opinion Page: <https://www.project-syndicate.org/commentary/burma-s-democratic-charade> (dostup – 6.06.2016).
 16. Havel Václav, Můj vězeňský syndrom. Rozmowę przeprowadziła Petruška Šustrová, „Lidové nowiny” 15.11.2003. Oficjalna strona internetowa Václava Havla: http://www.vaclavhavel.cz/showtrans.php?cat=rozhovory&val=1134_rozhovory.html&typ=HTML (dostup – 3.06.2016).
 17. Havel Václav, Němcová Dana, Malý Václav, A Nobel Prize for a Chinese Disident, „The New York Times”, 20.09.2010. Strona internetowa Biblioteki Václava Havla http://archive.vaclavhavel-library.org/Functions/download_binary.php?id=147465 (dostup – 6.06.2016).
 18. Havel Václav, Prohlášení prezidenta republiky Václava Havla k situaci v Barmě, 18.12.2002. Strona internetowa internetowa Biblioteki Václava Havla <http://archi->

- ve.vaclavhavel-library.org/Functions/download_binary.php?id=166660 (dostęp – 6.06.2016).
19. Havel Václav, *Projev prezidenta republiky Václava Havla na Florida International University, Miami, Floryda, 23.09.2002*. Strona internetowa Biblioteki Václava Havla: http://archive.vaclavhavel-library.org/Functions/download_binary.php?id=125031 (dostęp – 1.06.2016).
 20. Havel Václav, *Projev prezidenta republiky Václava Havla při slavnostním otevření Paláce lidských práv 29.06.1995*, Strasburg. Strona internetowa Biblioteki Václava Havla: http://archive.vaclavhavel-library.org/Functions/download_binary.php?id=12466 (dostęp – 1.06.2016).
 21. Havel Václav, *Rozhovor prezidenta republiky Václava Havla pro deníky ve Spojených arabských emirátech, 15.01.2001*. Strona internetowa Biblioteki Václava Havla: http://archive.vaclavhavel-library.org/Functions/download_binary.php?id=155715 (dostęp – 11.06.2016).
 22. Havel Václav, *Sovereignty Bound, 05.03.2000*. Strona internetowa Project Syndicate. The World's Opinion Page: <https://www.project-syndicate.org/commentary/sovereignty-bound?barrier=true> (dostęp – 1.06.2016).
 23. Havel Václav, *Toward a Civil Society. Selected speeches and writings 1990–1994*, Praha 1995.
 24. Havel Václav, *Zmieniać świat. Eseje polityczne*, Warszawa 2012.
 25. ICDC Goals. Strona internetowa Międzynarodowego Komitetu na Rzecz Demokracji na Kubie (ICDC): <http://www.icdcprague.org/index.php?id=11> (dostęp – 7.06.2016).
 26. International Committee for Democracy in Cuba (ICDC). Strona internetowa Międzynarodowego Komitetu na Rzecz Demokracji na Kubie (ICDC) <http://www.icdcprague.org/index.php?id=10> (dostęp – 7.06.2016).
 27. Jandourek Jan, *Mýty o tom, jak chtěl Havel humanitárně bombardovat*. 21.11.2014. Portal czeskiego tygodnika „Reflex”: <http://www.reflex.cz/clanek/komentar-60479/jan-jandourek-myty-o-tom-jak-chtel-havel-humanitarne-bombardovat.html> (dostęp – 7.06.2016).
 28. Kyi Aung San Suu, *Osvobození od strachu*, Praha 1997. Strona internetowa Biblioteki Václava Havla: <http://archive.vaclavhavel-library.org/viewArchive.php?q=Su+%C5%A4ij+%&docYear=1997&itemDetail=20884> (dostęp – 6.06.2016).
 29. Larrabee F Stephen, *NATO's Eastern Agenda in a New Strategic Era*, Santa Monica 2003.
 30. Pick Otto, Handl Vladimír (red.), *Zahraniční politika České republiky 1993–2004: úspěchy, problémy a perspektivy*, Praha 2004.
 31. Srnka Vojtěch, *Diskutujme o lidských právech v zahraniční politice*, „Deník Referendum”. 06.11.2014. Strona internetowa gazety „Deník Referendum”: <http://denikreferendum.cz/clanek/19104-diskutujme-o-lidskych-pravech-v-zahranicni-politice> (dostęp – 7.06.2016).
 32. *Václav Havel and other ICDC members send a letter to Raúl Castro*, 26.09.2006. Strona internetowa Międzynarodowego Komitetu na Rzecz Demokracji na Kubie (ICDC): http://www.icdcprague.org/download/documents/en/Press_release_-_ICDC_letter_to_Raul_Castro.pdf (dostęp – 7.06.2016).

33. Václav Havel, *Desmond Tutu, MEPs call for human rights at Beijing Olympics*, 31.07.2008. Strona internetowa międzynarodowej organizacji Olympic Watch: <http://www.olympicwatch.org/news.php?id=124> (dostęp – 6.06.2016).

STRESZCZENIE

Wojciech ŚWIĘCH

WALKA VÁCLAVA HAVLA O PRAWA CZŁOWIEKA PO 1989 ROKU

Słowa kluczowe: Václav Havel, prawa człowieka, organizacje pozarządowe, więzień sumienia, Chiny

Celem niniejszego artykułu jest ukazanie zaangażowania Václava Havla w ochronę praw człowieka. Aktywność czeskiego polityka w tej dziedzinie nie zakończyła się wraz z upadkiem komunizmu w Czechosłowacji. Jego horyzonty wykraczały daleko poza Czeską Republikę, a działalność wzbudzała niekiedy spore kontrowersje. Jednak należy podkreślić nieprzeciętną wrażliwość Havla oraz jego zdolności organizacyjne w kwestii promowania idei praw człowieka. Stanowi to ogromną wartość, którą bez względu na poglądy należy docenić.

SUMMARY

Wojciech ŚWIECH

VÁCLAV HAVEL'S STRUGGLE FOR HUMAN RIGHTS AFTER 1989

Keywords: Václav Havel, human rights, non-governmental organizations, prisoner of conscience, China

The aim of this article is to show the commitment of Václav Havel in the protection of human rights. The activity of the Czech playwright in this field didn't end with the fall of communism in Czechoslovakia. The writer's horizons went far beyond the Czech Republic and Havel's activities sometimes aroused considerable controversy. However, it should be stressed Havel's extraordinary sensitivity and his organizational skills in promoting the idea of human rights. This is a great value that regardless of the views, should be appreciated.

NOTA O AUTORZE

Wojciech Święch – doktorant w zakresie nauk prawnych na Wydziale Prawa, Administracji i Stosunków Międzynarodowych Krakowskiej Akademii im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego. Posiada tytuł magistra stosunków międzynarodowych (uzyskany na Uniwersytecie Jagiellońskim w 2004 r.) i magistra prawa (Akademia im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego, 2016 r.). W 2011 r. ukończył studia podyplomowe w Małopolskiej Szkole Administracji Publicznej Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie na kierunku ekonomia społeczna.